

Milena Kindziuk, *Wizerunek medialny ks. Jerzego Popiełuszki w Polskiej prasie w latach 1980-1984*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2014, ss. 263.

Dzieje Kościoła w swojej historii niosą ogromne bogactwo na wielu płaszczyznach. Dotyczy ono również Kościołów lokalnych, w których nie brak było heroicznym Świadków, którzy swoim życiem i nauczaniem wskazywali wiernym cel ziemskiej drogi. Wyjątkowe miejsce w historii Kościoła i narodu polskiego, zajmuje męczennik okresu komunistycznego – bł. ks. Jerzy Popiełuszko (1947-1984). Jego osoba i działalność duszpasterska wśród Ludzi Pracy, zwłaszcza w okresie stanu wojennego, a także posługa kaznodziejska podczas tzw. Mszy za Ojczyznę i internowanych, odprawianych w żoliborskim kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie, na stałe wpisały się w historię Kościoła i Polski. Postać i pozostawione dziedzictwo Tego „niezlomnego kapłana”, dla niektórych osób stało się inspiracją do podjęcia badań naukowych w tej właśnie kwestii. Pierwszą w historii osobą, która poświęciła swoją dysertację doktorską ks. Popiełuszce, jest dr Milena Kindziuk¹. Dorobek naukowy i popularno-naukowy, absolventki i nauczyciela akademickiego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, zawiera wiele artykułów, a także publikacje książkowe, bestsellery, poświęcone głównie „żoliborskiemu świadkowi”². Dlatego z całą pewnością można zaliczyć Milenę Kindziuk do wybitnych znawców sylwetki i działalności Błogosławionego.

Recenzowana publikacja, pomimo wielu książek i artykułów, traktujących o życiu i męczeńskiej śmierci ks. Jerzego, jawi się jako swoiste *novum* na rynku

¹ (Ur. 1970 r.) jest adiunktem w Instytucie Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa UKSW w Warszawie. Pracuje również jako dziennikarka, publicystka, redaktor prowadzący warszawskiej edycji tygodnika „Niedziela”, współpracownik tygodnika „wSieci” oraz miesięcznika „wSieci Historia”.

² „Świadek prawdy: życie i śmierć księdza Jerzego Popiełuszki” (Częstochowa 2010), „Kardynał Józef Glemp. Ostatni taki prymas” (Warszawa 2010), „Matka Świętego. Poruszające świadectwo Marianny Popiełuszko” (Kraków 2012), „Wizerunek medialny ks. Jerzego Popiełuszki w polskiej prasie w latach 1980-1984” (Warszawa 2014), a także: „Matka Papieża. Poruszająca opowieść o Emilii Wojtyłowej” (Kraków 2013), „Rodzice Prezydenta. Janina Milewska-Duda i Jan Tadeusz Duda w rozmowie z Mileną Kindziuk” (Kraków 2015).

wydawniczym. Próžno szukać opublikowanych drukiem prac naukowych, poświęconych sylwetce i działalności ks. Popiełuszki³. Na przestrzeni ponad trzydziestu lat, od męczeńskiej śmierci ks. Jerzego, powstało ich bardzo wiele (głównie prac magisterskich, trzy doktoraty), o czym świadczą zbiory Ośrodka Dokumentacji Życia i Kultu Bł. Ks. Jerzego Popiełuszki w Warszawie. Milena Kindziuk w grudniu 2012 r. obroniła pracę doktorską pt. „Kreowanie wizerunku medialnego ks. Jerzego Popiełuszki w polskiej prasie w latach 1980-1984”, która została napisana pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Józefa Mandziuka na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych UKSW w Warszawie. Pod zmienionym tytułem, nakładem wydawnictwa UKSW, w ramach serii „W służbie Niepodległej”, praca została opublikowana drukiem w 2014 r.

Recenzentami naukowymi publikacji są: prof. dr hab. Jan Żaryn oraz ks. prof. dr hab. Józef Mandziuk, co zostało wyrażone na stronie stopki redakcyjnej (s. 4). Publikacja ta jest wydana w „twardej oprawie”. Na okładce znalazł się pełen tytuł oraz zdjęcie ks. Jerzego Popiełuszki z Mszy św. za Ojczyznę. Na odwrocie, oprócz krótkiego życiorysu Autorki, wydawca umieścił „słowo zachęty” kard. Kazimierza Nycza oraz prof. dr hab. Jana Żaryna, traktujące o serii wydawniczej „W służbie Niepodległej”. Po stronach tytułowych (s. 1, 3), prezentacji Rady Programowej serii (s. 2) oraz stopce redakcyjnej (s. 4), został zamieszczony „Spis treści” (s. 5-6). Publikacja została podzielona przez Autorkę na cztery rozdziały. Całość poprzedza „Wykaz skrótów” (s. 7) i „Wstęp” (s. 9-18). To w tym miejscu Milena Kindziuk kreśli cel pracy oraz charakteryzuje problematykę, całość pracy i źródła, oraz omawia metody, którymi posłużyła się w realizacji tematu. Fenomen mszy świętych za Ojczyznę, odprawianych w żoliborskim kościele, oraz głębokie przesłanie płynące z nauczania i posługi ks. Popiełuszki, przyciągało tysiące ludzi do parafii św. Stanisława Kostki. Fakt ten wywołał gwałtowną reakcję ówczesnych, komunistycznych władz Polski Ludowej, dlatego wszelkimi możliwymi sposobami próbowano przeszkodzić działalności ks. Jerzego. „Służyły temu zastraszania, prowokacje, przesłuchania i aresztowania, oraz nagonka medialna w prasie, radiu i telewizji” (s. 9). Dlatego też cel pracy został wyrażony w następujący sposób: „Chodziło tu o analizę publikacji prasowych na temat wymienionej w temacie postaci i stworzenie syntezy ukazującej medialny wizerunek duchownego w interesującej nas epoce historycznej” (s. 10). Ramy czasowe pozycji wydawniczej dotyczą najbardziej intensywnej działalności „żoliborskiego kaznodziei”, a zarazem czas największego zainteresowania Nim ówczesnych mediów.

Pierwszy rozdział został zatytułowany: „Obraz formacji religijnej i patriotycznej ks. Jerzego Popiełuszki (do 1980 r.)” (s. 19-70). Składa się on z trzech

³ Do publikacji prac naukowych o danej tematyce można zaliczyć również: G. Szczecina, *Aktualność przesłania moralnego bł. ks. Jerzego Popiełuszki w perspektywie przemian społecznych w Polsce po 1989 r.*, Nowy Sącz 2015.

punktów, które zostały podzielone na podpunkty. Pierwszy punkt „Formacja w okresie dzieciństwa” (s. 20-26), Autorka podzieliła na kolejne podpunkty: „Religijna i patriotyczna atmosfera rodzinnego domu” (s. 21-24), „Rola środowiska parafialnego” (s. 24-25), „Doświadczenia z okresu szkolnego” (s. 25-26). Kolejny punkt tego rozdziału: „Obraz przygotowania do kapłaństwa” (s. 27-43), został podzielony na: „Wielostronna formacja seminaryjna” (s. 27-32), „Służba wojskowa w jednostce kleryckiej” (s. 33-41), „Program życia kapłańskiego” (s. 41-43). Trzeci punkt: „Specyfika pracy duszpasterskiej” (s. 43-70), składa się z: „Pierwsze parafie: charyzma zjednywania innych” (s. 43-51), „Nowe zadania wśród różnych grup społecznych po 1980 r.” (s. 51-56), „Msze za Ojczyznę: ich geneza i charakter” (s. 56-60), „Nacisk władz państwowych – preludium nagonki medialnej” (s. 60-64), „Zagrożone życie ks. Jerzego Popiełuszki – relacje świadków” (s. 64-70). Jak same tytuły sugerują, rozdział ten odnosi się do środowiska rodzinnego i społecznego, w którym wzrastał młody Alfons (Jerzy) Popiełuszko, jego lat dziecinnych, młodzieńczych i dalszej drogi życiowej. Wyraźnie większa część została poświęcona formacji seminaryjnej, służbie wojskowej i posłudze kapłańskiej, ze szczególnym naciskiem na działalność ks. Jerzego Popiełuszki w żoliborskiej parafii itd. Całość rozdziału została ubogacona sześcioma fotografiami, pochodzącymi, jak i pozostałe, w publikacji, ze zbiorów Ośrodka Dokumentacji Życia i Kultu Bł. Ks. Jerzego Popiełuszki w Warszawie. Zarysowane w tym rozdziale życie, działalność duszpastersko-społeczna „żoliborskiego kapłana”, jak też „polityczne i milicyjne działania skierowane przeciwko niemu, stanowią kontekst, w jakim ukazywały się przekazy prasowe na temat omawianej postaci. Przedstawienie tego kontekstu pomoże zrozumieć, jak tendencyjne były informacje, które ukazywały się w prasie podległej rządowi i jak bardzo stanowiły one element nacisku politycznego ówczesnych władz. Analiza tych przekazów prasowych jest przedmiotem następnego rozdziału” (s. 70).

„Ks. Jerzy Popiełuszko jako działacz polityczny – wizerunek w oficjalnej prasie świeckiej podległej rządowi” (s. 71-146), to tytuł kolejnego rozdziału. Został on przez Autorkę podzielony na cztery paragrafy, o zawartości których stanowią kolejne podpunkty. Pierwszy: „Próby przedstawienia księdza jako konspiratora politycznego” (s. 72-86), składa się z: „Prowokacja przygotowana przez Służbę Bezpieczeństwa” (s. 72-76), „Medialne echa milicyjnych i esbeckich prowokacji” (s. 77-78), „Paszkwil pt. *Garsoniera ob. Popiełuszki*” (s. 78-83), „Prasowe sprostowania ks. Jerzego Popiełuszki” (s. 83-86). Kolejny punkt: „Medialny atak na ks. Jerzego Popiełuszkę” (s. 86-100), zawiera następujące podpunkty: „Tendencje wypowiedzi rzecznika rządu” (s. 87-91), „Moskiewskie inspiracje medialnej nagonki” (s. 91-94), „Msze za Ojczyznę jako «seanse nienawiści»” (s. 94-100). Trzeci paragraf: „Okoliczności i przyczyny śmierci ks. J. Popiełuszki w prasie rządowej” (s. 101-133), składa się z: „Relacje prasowe z 19 X 1984 roku” (s. 101-105), „Pierwsze doniesienie medialne o porwaniu” (s. 105-110), „Oficjalne wersje

wydarzeń: relacje rzecznika rządu i prasowe” (s. 110-124), „Informacje o odnalezieniu ciała ks. Popiełuszki” (s. 124-128), „Zawartość prasy polskiej w dniu pogrzebu” (s. 128-130), „Obraz pogrzebu ks. Jerzego Popiełuszki” (s. 130-133). Ostatni punkt rozdziału: „Trwałość wizerunku politycznego” (s. 134-146), tworzą podpunkty: „Zmiana tonu po pogrzebie ks. Jerzego Popiełuszki?” (s. 134-137), „Medialny obraz przygotowań do procesów zabójców” (s. 138-139), „Utarłe opinie gen. Wojciecha Jaruzelskiego” (s. 139-145), „Ewolucja medialnego wizerunku ks. Popiełuszki” (s. 145-146). Rozdział ten dotyczy strictly lat 1980-1984, kiedy to Błogosławiony przebywał na warszawskiej parafii, jego pracy duszpasterskiej wśród robotników, oraz innych grup społecznych i zawodowych. Wtedy to ks. Jerzy stał się bardzo znaną osobą, głównie dzięki odprawianym mszom za Ojczyznę, słynnych na całą Polskę. Jego osoba stała się wówczas przedmiotem zainteresowania ówczesnych mediów, a zwłaszcza prasy. Przedmiotem analizy w tym miejscu „jest prasa podległa rządowi, w której z różnych względów pojawił się temat ks. Jerzego Popiełuszki”. Zostały wzięte pod uwagę cztery główne ówczesne dzienniki ogólnopolskie: „Trybuna Ludu”, „Życie Warszawy”, „Rzeczpospolita” oraz „Żołnierz Wolności”, a także dwa tygodniki społeczno-polityczne: „Tu i Teraz” oraz „Polityka”. Należy podkreślić, że w ówczesnej sytuacji były to „media pierwszego rzędu”, czyli te, które docierały „do odbiorców istotnych” (s. 71). Rozdział ubogacony czterema fotografiami, ukazuje jak rządowa prasa informowała o działalności przyszłego Błogosławionego, o jego porwaniu, śmierci i pogrzebie.

Trzeci rozdział recenzowanej publikacji, Milena Kindziuk zatytułowała: „Religijny wymiar pracy i życia ks. Jerzego Popiełuszki w prasie społeczno-katolickiej” (s. 147-196). Został on podzielony na pięć punktów, które z kolei (oprócz pierwszego, trzeciego i piątego), podobnie jak to miało miejsce wcześniej, składają się z odpowiednich podpunktów. Pierwszy paragraf został opatrzony tytułem: „Autoprezentacja ks. J. Popiełuszki w mediach” (s. 147-152). Kolejny: „Relacje prasowe z 1984 roku” (s. 152-173), składa się z: „Posługa duszpasterska wśród strajkujących robotników” (s. 152-154), „Porwanie i śmierć” (s. 154-167), „Relacje z przewiezienia włók” (s. 167-170), „Po pogrzebie” (s. 171-173). Trzeci punkt to: „Sprawa ks. Jerzego Popiełuszki w «Słowie Powszechnym»” (s. 173-179). O całości kolejnego paragrafu: „Wypowiedzi hierarchów Kościoła publikowane w prasie” (s. 179-191), stanowią kolejno podpunkty: „Papież Jan Paweł II” (s. 179-185), „Kardynał Józef Glemp, prymas Polski” (s. 185-191). Ostatni punkt nosi nazwę: „Męczennik za wiarę” (s. 191-196). Rozdział ten, zawierający cztery fotografie, przedstawia obraz pracy kapłańskiej „żoliborskiego kaznodziei”, jaki był prezentowany przez prasę społeczno-katolicką w latach 1980-1984. Prasa ta podlegała cenzurze, jednak miała szerszy zakres „wolności”. Periodyki te kładły szczególny nacisk na przekaz religijno-moralny, mniej na polityczny. Było to zgodne z jej charakterem. Warto pamiętać, iż owa prasa nie tworzyła wówczas

dużego rynku wydawniczego. W tym miejscu zostały przeanalizowane następujące tygodniki wydawane przez kurie diecezjalne: „«Niedziela» (Kuria Archidiecezji Częstochowskiej), «Gość Niedzielny» (Kuria Archidiecezji Katowickiej) i «Przegląd Katolicki» (Kuria Archidiecezji Warszawskiej), oraz pisma katolików świeckich: «Tygodnik Powszechny» i «Ład Boży». W tym kontekście uwzględniono także wydawany przy parafii św. Stanisława Kostki w Warszawie biuletyn «Bóg i Ojczyzna». Analizie poddano też pisma o charakterze społecznym stanowiące odrębną kategorię: «Tygodnik Solidarność» i dziennik wydawany przez Stowarzyszenie PAX: «Słowo Powszechne». Wzięto pod uwagę także wypowiedzi papieża Jana Pawła II publikowane w polskiej wersji «L'Osservatore Romano» oraz wypowiedzi i kazania Prymasa Józefa Glempa, publikowane w polskiej prasie» (s. 147).

Ostatni rozdział „Społeczno-patriotyczny aspekt działalności duszpasterskiej ks. Jerzego Popiełuszki w prasie «drugiego obiegu»” (s. 197-217), stanowią cztery punkty. Pierwszy z nich: „Obrońca Solidarności i patriota” (s. 198-201), kolejny: „Zamordowany przez SB” (s. 201-210), trzeci: „Duszpasterz i męczennik – odniesienie stricte religijne” (s. 210-213), a ostatni to: „Wyjątkowy pogrzeb” (s. 213-217). Rozdział stanowi analizę prasy opozycyjnej [„popularnie określanej mianem «bibuły» albo «drugiego obiegu» lub też «podziemną»” (s. 197)], dla ukazania pełnego obrazu bestialsko zamordowanego kapłana. Prasa ta, ukazująca się w latach osiemdziesiątych XX w., nie podlegała żadnej cenzurze, dlatego też stawała się miejscem śmiałego wyrażania swoich myśli i poglądów. Jak podkreśla Autorka „stworzyła ona także swój własny, osobny wizerunek ks. Jerzego Popiełuszki, który różnił się zarówno od prasy rządowej, jak i kościelnej” (s. 197). Milena Kindziuk skupia uwagę czytelnika na największych i najbardziej popularnych, ówczesnych tytułach ukazujących się w latach 1980-1984: „Tygodnik Mazowsze, CDN”, „Tygodnik Wojenny”, „KOS”, „Wola”, „Tu teraz”, „Kronika Małopolska”, „Obserwator Wielkopolski”, „Biuletyn Łódzki”, „Biuletyn Dolnośląski”, „Solidarność Walcząca”.

Całość pozycji wydawniczej została zwieńczona: „Zakończeniem” (s. 219-221), „Bibliografią” (s. 223-240) podzieloną głównie na źródła i opracowania, bardzo przydatnym „Indeksem osób” (s. 241-246), oraz kolorową tzw. „wkładką” zawierającą dwadzieścia dziewięć fotografii odnoszących się do życia, męczeńskiej śmierci i beatyfikacji ks. Popiełuszki (s. 249-263).

Milena Kindziuk, podejmując się trudnego zadania przeanalizowania polskiej prasy z lat 1980-1984, ukazała na kartach swojej publikacji, wizerunek medialny bł. ks. Jerzego Popiełuszki. Lektura pozwala stwierdzić, iż w powyższym okresie wzrastało medialne zainteresowanie działalnością Błogosławionego. Dobitnie zostały ukazane obrazy sylwetki „zoliborskiego męczennika”, jakie wyłaniały się z ówczesnej prasy. W pracy omówiono trzy opiniotwórcze środowiska: rządowe, kościelne i tzw. opozycyjne. Autorka jednoznacznie wyraziła, iż wówczas

„najbardziej rozpowszechniony był wizerunek propagowany przez prasę podległą rządowi” (s. 219). W tych tekstach ks. Jerzy jawił się jako działacz polityczny, przeciwnik ustroju czy człowiek wykorzystujący niepokoje społeczne dla własnych celów. „Szczególne znaczenie odgrywały tu teksty Jerzego Urbana, ówczesnego rzecznika rządu, który Msze za Ojczyznę sprawowane przez duchownego przedstawiał jako seanse nienawiści i zebrania polityczne” (s. 219). Prasa społeczno-katolicka przedstawiała inny obraz ks. Popiełuszki, jednakże pierwsze teksty traktujące o jego osobie ukazywały się dopiero po porwaniu „żoliborskiego kaznodziei”. Opisywały one fakty, nie było natomiast analizy działalności Błogosławionego czy też różnych dywagacji nt. męczeńskiej śmierci. Jak przyznała Milena Kindziuk „Z tych informacji trudno było stworzyć wizerunek ks. Jerzego Popiełuszki” (s. 220). Dopiero po pogrzebie artykuły zaczęły przybliżać jego posługę. Należy jednak pamiętać, że ten rodzaj prasy był poddany szczególnej cenzurze propagandy komunistycznej. Najbardziej obiektywny przekaz medialny dotyczący ks. Jerzego, przedstawia prasa „obiegowa” tzw. opozycyjna. To w niej zostały zawarte wszystkie aspekty działalności Męczennika: patriotyczny, religijny i duszpasterski. Przekaz ten jawi się jak najbardziej spójny, a prezentowane aspekty stanowią integralną całość w prasie tzw. opozycyjnej. Przesłanie tego rodzaju medium kreowało postać ks. Jerzego jako człowieka, którego aktywność społeczna jest inspirowana przez wiarę i praktyczne zastosowanie katolickiej nauki społecznej. Tak więc cel, który Autorka sobie wyznaczyła, został w pełni zrealizowany. Milena Kindziuk na kartach swojej kolejnej publikacji przedstawiła wizerunek medialny bł. ks. Jerzego Popiełuszki w latach 1980-1984.

Recenzowana publikacja posiada jednak pewne mankamenty, nie należą one do istoty tematu i celu, są raczej wątkami pobocznymi, jednakże stanowią dosyć ważne detale. Beatyfikacja ks. Jerzego Popiełuszki miała miejsce w Warszawie dnia 6 czerwca 2010 r., a nie jak podała Autorka: „8 VI 2011”, na 20. stronie. W tym samym rozdziale został pominięty fakt nominacji i posługi duszpasterskiej ks. Jerzego w parafii Dzieciątka Jezus na warszawskim Żoliborzu, w latach 1978-1979. Jest to fakt o tyle istotny, że właśnie w tym okresie nasiliły się dolegliwości zdrowotne Błogosławionego, wskutek czego zmienił charakter swojej pracy.

Próbując dokonać końcowej oceny książki należy zaznaczyć, że jest ona przykładem dobrego warsztatu pracy, umiejętności prowadzenia poszukiwań źródeł. Możliwe to jest dzięki wytrwałej pracy i analizie materiałów. Na podkreślenie zasługuje fakt bardzo obszernej bibliografii, bogatej w ok. sto relacji świadków życia i działalności Błogosławionego, które stanowią prywatne archiwum Autorki. Jest to wyrazem bardzo długiej i rzetelnej pracy dotarcia do tych wszystkich osób. Publikacja, jak przystało na tego typu prace naukowe, jest wzbogacona obszernie i niezwykle wartościowymi przypisami. Recenzowana pozycja wydawnicza dr Mileny Kindziuk jest bardzo starannie i rzetelnie przygotowana oraz wydana w ładnej szacie graficznej. Bogactwo zawartych w niej treści zachęca do zafascynowania się

osobą „wielkiego orędownika”, jakim jest bł. ks. Jerzy Popiełuszko. Wsłuchania się w Jego nauczanie i wcielanie ewangelicznych treści w życie. Zaprezentowane treści mogą stanowić kapitalny materiał do dalszych analiz i kolejnych publikacji o przesłaniu męczennika komunizmu. Publikacja ta przekrojowo ukazuje, jak wyglądał ówczesny przekaz prasowy. Wszechobecna cenzura rządowa kreowała, w sobie podległych „tytułach”, wygodne i potrzebne treści, tak by zmanipulować odbiorców. Przynosiło to wymierne efekty. Proces beatyfikacyjny i podjęcie głębszego studium nad sylwetką i spuścizną „żoliborskiego męczennika”, ukazało obiektywnie postawę ks. Jerzego.